

Тема №11. Державний кредит і державний борг .

1. *Функції та призначення державного кредиту.*
2. *Види та форми державного кредиту.*
3. *Значення та форми зовнішнього кредиту.*
4. *Причини виникнення державного боргу.*

1. Функції та призначення державного кредиту

Державний кредит — це відносини вторинного розподілу вартості валового внутрішнього продукту.

У сферу державно-кредитних відносин надходять частина прибутків і грошових фондів, сформованих на стадії первинного розподілу. Звичайно ними є тимчасово вільні кошти населення і підприємств, проте за певних умов населення та трудові колективи можуть свідомо йти на обмеження споживання. У цих випадках джерелом державного кредиту стають засоби, призначені для поточного споживання чи фінансування необхідних виробничих або соціальних витрат підприємств. В умовах тоталітарної системи управління подібне обмеження поточних потреб може відбуватися і з примусу держави.

Формування додаткових фінансових ресурсів держави за рахунок мобілізації тимчасово вільних коштів населення, підприємств і організацій — це одна сторона державно-кредитних відносин. Іншою їх стороною виступають фінансові зв'язки, обумовлені зворотністю і платністю засобів додатково мобілізованих державою. Виплата прибутків кредиторам забезпечується переважно за рахунок бюджетних надходжень. При цьому коло платників податків не збігається з колом власників державних цінних паперів. Навіть якщо припустити неможливе, що контингент платників податків збігається з контингентом власників цінних паперів, то й у цьому випадку будуть спостерігатися структурні розбіжності: розмір податків, які вносить до бюджету кожний власник цінних паперів, не збігається з величиною одержуваних ним прибутків від державно-кредитних операцій. Це означає, що й інший бік державно-кредитних відносин має перерозподільний характер.

Об'єктивна необхідність використання державного кредиту на задоволення потреб суспільства обумовлена постійною суперечністю між величиною цих потреб і можливостями держави щодо їх задоволення за рахунок бюджетних фондів. Регулювання економіки, соціальна політика держави, виконання нею своїх функцій щодо оборони країни й управління вимагають постійного збільшення бюджетних витрат. Чималих коштів потребує і міжнародна діяльність держави. Проте доходи державного бюджету завжди обмежені. Тому за наявності вільних грошових ресурсів у населення, підприємств і організацій органи влади вдаються до державного кредиту.

Доцільність використання державного кредиту для формування додаткових фінансових ресурсів держави і покриття бюджетного дефіциту визначається значно меншими негативними наслідками для державних фінансів і грошового обігу країни порівняно з валютними прийомами (наприклад, емісії грошей) балансування доходів і витрат уряду. Це досягається на основі переміщення попиту від фізичних і юридичних осіб до урядових структур без збільшення сукупного попиту і кількості грошей в обігу.

Призначення державного кредиту виявляється насамперед у тому, що він є засобом

мобілізації державою додаткових фінансових ресурсів. У випадку дефіцитності державного бюджету додатково мобілізовані фінансові ресурси використовуються на покриття різниці між бюджетними видатками і доходами. У разі позитивного бюджетного сальдо мобілізовані за допомогою державного кредиту кошти використовуються безпосередньо для фінансування економічних і соціальних програм. Це означає, що державний кредит, будучи засобом збільшення фінансових можливостей держави, може стати важливим чинником прискорення соціально-економічного розвитку держави.

Державний кредит як фінансова категорія виконує три функції: розподільну, регульовальну і контрольну.

Через розподільну функцію державного кредиту забезпечується формування централізованих грошових фондів держави або їх використання на принципах строковості, платності і повернення. Будучи позичальником держава мобілізує додаткові кошти для фінансування своїх витрат. У промислово розвинутих країнах державні позики є основним джерелом фінансування бюджетного дефіциту і посідають друге місце (після податків) у формуванні доходів бюджету.

Сутність регульовальної функції державного кредиту виявляється в тому, що, вступаючи в кредитні відносини, держава впливає на стан грошового обігу, рівень процентних ставок на ринку грошей і капіталів, на виробництво і зайнятість.

Держава регулює грошовий обіг, розміщуючи облігації державної позики серед різних груп інвесторів. Мобілізуючи кошти фізичних осіб, держава зменшує їх платоспроможний попит. Тоді, якщо за рахунок кредиту профінансовані виробничі витрати, наприклад інвестиції, відбудеться абсолютне скорочення готівкової грошової маси в обігу. У випадку фінансування витрат на виплату заробітної плати, наприклад учителям, лікарям, кількість готівкової грошової маси в обігу залишиться незмінною, хоча можлива зміна структури платоспроможного попиту.

Контрольна функція державного кредиту органічно переплітається з контрольною функцією фінансів. Однак вона має свої специфічні особливості, породжені особливостями даної категорії:

- 1) ця функція тісно пов'язана з діяльністю держави і станом централізованого фонду грошових коштів;
- 2) охоплює рух вартості в двосторонньому порядку, оскільки передбачає повернення і відшкодування отриманих коштів;
- 3) здійснюється не тільки фінансовими структурами, а й кредитними установами.

Контроль поширюється як на залучення позикових коштів, так і на їх погашення. В основному контролюється цільове використання коштів, строки їх повернення і своєчасність сплати відсотків.

2. Види та форми державного кредиту.

Державний кредит буває таких видів:

- внутрішній, коли держава запозичує кошти у підприємств і населення власної країни;
- зовнішній, якщо держава робить запозичення на міжнародному рівні.

Внутрішній державний кредит може бути у формі:

- державні запозичення у вигляді державних позик;
- мобілізація коштів через систему державних ощадних установ;

- використання коштів позикового фонду;
- казначейські позики;
- гарантовані запозичення.

Зовнішній державний кредит може бути у формі:

- Державні зовнішні позики
- Позики міжнародних фінансових органів
- Міжурядові позики, банківські кредити держави

Кредитори:

- Всесвітній банк
- Міжнародний валютний фонд
- Європейський банк реконструкцій та розвитку
- Держави Європейського співтовариства

3. Значення та форми зовнішнього кредиту.

Міжнародний державний кредит — сукупність відносин, в яких держава виступає на світовому фінансовому ринку як позичальником, так і кредитором. Ці відносини набувають форми *державних зовнішніх запозичень*. Вони здійснюються на тих самих умовах, що й внутрішні, тобто на умовах зворотності, строковості й платності. Їх надання або погашення відбувається за рахунок бюджетних коштів або спеціальних урядових фондів. Суми отриманих зовнішніх позик із нарахованими процентами за ними включаються до державного боргу країни.

Державні зовнішні запозичення можуть надаватися як у грошовій, так і у товарній формах. Як правило, вони бувають середньо- або довгостроковими.

Грошові запозичення здійснюються у валюті:

- країни-кредитора;
- країни-позичальника;
- третьої країни.

Погашення відбувається шляхом товарних поставок або за допомогою валюти за узгодженням сторін. Іноді у міжнародних угодах встановлюється пільговий період щодо погашення запозичень і сплати процентів за ними, який надає відстрочення погашення позики на 3—5 років з метою отримання максимального ефекту від її використання.

Отже, державний кредит є сукупністю досить різних форм і методів фінансових відносин. Такий підхід спрямований на створення сприятливих передумов з метою залучення коштів як для держави, так і для її кредиторів. Різноманітність форм дає змогу максимально врахувати різні інтереси юридичних та фізичних осіб.

4. Причини виникнення державного боргу

Основними причинами створення і збільшення державного боргу є:

- збільшення державних видатків без відповідного зростання державних доходів;
- циклічні спади й автоматичні стабілізатори економіки;
- скорочення податків з метою стимулювання економіки без відповідного коригування (зменшення) державних витрат;
- вплив політичних бізнес-циклів - надмірне збільшення видатків напередодні

виборів з метою завоювання популярності виборців та збереження влади;

- війни.

Між розмірами бюджетного дефіциту і державним боргом існує прямий зв'язок. Бюджетний дефіцит збільшує державний борг, а зростання боргу в свою чергу, потребує додаткових витрат бюджету на його обслуговування і тим самим збільшує державний дефіцит.

Залежно від характеру наслідків впливу боргу на економіку, їх поділяють на короткострокові та довгострокові.

Державний борг формується під впливом як об'єктивних, так і суб'єктивних факторів. До перших з них можна віднести несприятливий інвестиційний клімат, трансформаційний склад виробництва і звуження на цій основі податкової бази, від'ємне сальдо торговельного балансу, переважання застарілої технологічної бази із значною мірою морального старіння і фізичного спрацювання основного капіталу, уповільнені темпи виробничого відтворення. Суб'єктивні фактори пов'язані з ситуативними прорахунками у тактиці впровадження реформ і фактичною відсутністю стратегії щодо розвитку фінансового ринку. До того ж мають місце спроби вирішення поточних проблем “у пожежному порядку”.

Логіка конкретних макроекономічних і фінансових рішень може бути продиктована як політичним міркуваннями, так і вибором на користь суспільного добр

обуту. В будь-якому випадку борговими перспективами визначається фінансове здоров'я країни.

Тема № 12. Страхування та страховий ринок.

1. Сутність, функції та принципи страхування .
2. Об'єкти і суб'єкти страхових відносин.
3. Страхові фонди як джерело покриття збитків від страхових випадків.
4. *Співстрахування та перестрахування: зміст і функції.*
5. *Сутність, структура та суб'єкти страхового ринку.*
6. *Законодавче регулювання страхової діяльності.*

1. Сутність, функції та принципи страхування .

Страхування – це вид цивільно-правових відносин із захисту майнових інтересів фізичних й юридичних осіб при настанні певної події (страхових випадків), визначеної договором страхування або чинним законодавством за рахунок грошових фондів, які формуються шляхом сплати громадянами і юридичними особами страхових платежів (страхових внесків, страхових премій).

Сутність і зміст страхування розкривається через її функції: *ризикова функція, попереджувальна, ощадна, інвестиційна й контрольна.*

Головна функція – **ризикова** – матеріальна відповідальність страхових компаній за наслідки ризику, тобто відбувається перерозподіл вартості серед учасників страхування у зв'язку з настанням страхових подій.

Попереджувальна функція полягає в фінансуванні заходів для зменшення наслідків страхових подій. Вона полягає у фінансуванні заходів для запобігання страхових подій, обумовленої страховим договором.

Ощадна функція – це заощадження й нагромадження грошових сум до певної дати за допомогою виду особистого страхування, як страхування на дожиття або пенсійне страхування. Ощадна функція пов'язана з потребою громадян у страховому захисті досягнутого соціального стану й рівня статку.

Інвестиційна функція - припускає використання тимчасово вільних коштів страхових резервів страхових компаній як кредитні й інвестиційні ресурси для економічного розвитку міст й областей.

Контрольна функція страхування полягає в забезпеченні строго цільового формування й використання коштів страхового фонду на підставі законодавства, що регулює страхову діяльність. Здійснення контрольної функції реалізується через фінансовий контроль за законністю проведення страхових операцій страховиками.

До основних принципів страхування належать:

- Вільний вибір страховика і виду страхування.
- Страховий ризик – це ймовірна подія або сукупність подій, на випадок яких здійснюється страхування
- Страховий інтерес страхувальника і страховика, як законна вимога відшкодувати майновий збиток, пов'язаний із правом власності об'єкта страхування та права вимоги до страховика дотримання умов страхування.
- Максимальна сумлінність – довіра між сторонами
- Страхові відшкодування на рівні збитку, тобто виплати не повинні приносити страхувальнику прибуток. Страхові відшкодування має лише відновити його майнове становище до того рівня, що був безпосередньо перед страховим випадком.
- Суброгація – це передання страхувальником страховикові права на стягнення заподіяної шкоди з третіх (винних) осіб у межах виплаченої суми;
- Конtribusiя - право страховика на звернення до інших страховиків, які за переданими полісами несуть відповідальність перед одним і тим же конкретним страхувальником з пропозицією розділити витрати на відшкодування збитків;
- Співстрахування і перестрахування – як особливі види страхових відносин, для підвищення виконання гарантій виконання страхових зобов'язань перед страхувальниками;
 - співстрахування - це страхування об'єкта за одним спільним договором кількома страховиками;
 - перестрахування - це страхування страховиком ризиків з виконання всіх або частини своїх обов'язків перед страхувальником у іншого страховика.
- диверсифікація - поширення активності страховиків за рамки основного бізнесу

2. Об'єкти і суб'єкти страхових відносин

Об'єктом страхування (страхових правовідносин) є страховий (майновий) інтерес страхувальника як суб'єкта страхових зобов'язань стосовно предмета страхування.
Об'єктами страхування можуть бути майнові інтереси, що не суперечать законодавству

України, і пов'язані:

- ✓ з життям, здоров'ям, працездатністю та додатковою пенсією страхувальника або застрахованої особи (особисте страхування);
- ✓ з володінням, користуванням і розпорядженням майном (майнове страхування);
- ✓ з відшкодуванням страхувальником заподіяної ним шкоди особі або її майну, а також шкоди, заподіяної юридичній особі (страхування відповідальності).

До суб'єктів страхування відносяться страховик, страхувальник, застрахований, вигодонабувач.

1. Страховик - спеціалізована організація, котра за певну винагороду (страхову премію) здійснює страхування і бере на себе зобов'язання відшкодувати збитки страхувальникові (чи іншим особам) або виплатити страхову суму.

Страховик - юридична особа будь-якої організаційно-правової форми, що має ліцензію на здійснення страхової діяльності.

Слова "страховик", "страхова компанія", "страхова організація" та похідні від них дозволяється використовувати у назві лише тим юридичним особам, які мають ліцензію на здійснення страхової діяльності. Предметом безпосередньої діяльності страховика може бути лише страхування, перестрахування і фінансова діяльність, пов'язана з формуванням, розміщенням страхових резервів та їх управлінням

Страховий агент - юридична або дієздатна фізична особа, що діє від імені страховика й з його доручення відповідно до наданих повноважень. Страховий агент виступає довіреною особою страхової компанії й виконує доручені йому дії від імені й за рахунок страховика.

Основні функції страхового агента - підготовча робота й укладання договору страхування від імені страховика

2. Страхувальник - юридична або дієздатна фізична особа, котра укладає зі страховою організацією договір страхування свого власного інтересу чи інтересу третьої особи, сплачує страхові премії і має право на отримання компенсації (відшкодування) у разі настання страхового випадку.

3. Застрахований - особа, яка бере участь в особистому страхуванні і чий інтерес (життя, здоров'я, працездатність) є об'єктом страхового захисту.

Застрахована особа - особа, у житті або в процесі діяльності якого може відбутися страховий випадок, безпосередньо пов'язаний з особистістю або обставинами його життя.

У багатьох випадках поняття "страхувальник" й "застраховану особу" збігаються. Якщо застрахований сам сплачує страхові внески, то він одночасно є і страхувальником. За деякими видами особового страхування ці суб'єкти можуть не збігатися. Наприклад, в страхуванні дітей страхувальниками є батьки, а застрахованими - діти.

4. Вигодонабувач - особа, що одержує страхове відшкодування (за майновим страхуванням) чи страхову суму (за особистим страхуванням), але не є страхувальником чи застрахованим, тобто це особа, яку призначив страхувальник (чи застрахований) для одержання страхових сум на випадок його смерті або з інших причин.

3. Страхові фонди як матеріальна основа страхового захисту.

Економічна категорія страхового захист суспільного виробництва знаходить матеріальне втілення в страховому фонді.

Страховий фонд створюється у вигляді резерву матеріальних або грошових коштів. Його економічна природа визначається відносинами виробництва та розподілу матеріальних благ, а також об'єктивно існуючих протиріч між людиною і природою.

У процесі історичного розвитку форма страхового фонду змінювалась від натуральної до грошової. Саме грошова форма страхового фонду дає змогу відшкодувати збитки будь-якого виду та розміру і забезпечує умови для страхування ризиків незалежно від їх галузевого походження, створюючи для цього суто галузеві резерви матеріальних ресурсів.

У страховому фонді реалізується колективні та особисті інтереси членів суспільства, відображаються різнобічні економічні та соціальні аспекти їх життєдіяльності.

В умовах ринкової економіки найбільш прийнятними є такі **форми організації страхового фонду**:

- 1. Централізований страховий резервний фонд** формується як в натуральній, так і в грошовій формі за рахунок централізованих загальнодержавних ресурсів та знаходиться у розпорядженні Уряду. Створення суспільних резервів у найбільшій мірі пов'язане з наявністю страхових ризиків природного і техногенного характеру та відшкодування надзвичайних збитків (від стихійних лих, катастроф, великих виробничих аварій, великих екологічних порушень) і в меншій мірі з факторами економічної незбалансованості та безгосподарності. До централізованих страхових резервних фондів належать резерв касової готівки, який утворюється як у складі державного бюджету, так і на рівні місцевих органів самоврядування, а також: резервний фонд Кабінету міністрів.
- 2. Фонди самострахування** створюються у децентралізованому порядку кожним самостійно господарюючим суб'єктом. В умовах ринку підприємства функціонують у несталому економічному середовищі, що постійно змінюється: зростають ціни на матеріальні ресурси, продукцію, що виготовляється; переглядаються умови отримання банківських позик; коливається співвідношення попиту й пропозиції тощо. Водночас підприємства прагнуть забезпечити стійке становище, можливість працювати без фінансових і виробничих зривів, досягти оперативного подолання тимчасових ускладнень у процесі виробництва, зокрема, за допомогою самострахування. Його нова модель трансформується у **фонд ризику**, який створюється підприємствами, фірмами, акціонерними товариствами для забезпечення їхньої діяльності при несприятливій економічній кон'юнктурі, затримці замовниками платежів за поставлену продукцію, нестачі коштів для погашення одержаної позики.

У сільськогосподарському виробництві через механізм самострахування утворюються фонди насіння, продовольчі, фуражні та інші натуральні фонди, що призначаються для покриття

різних збитків та часткового відшкодування збитків від стихійних лих.

Для підприємців, комерційних структур **фонди самострахування** формуються шляхом щорічних відрахувань до досягнення ними розміру, що вказаний у статутних документах суб'єкта господарювання, а порядок використання коштів передбачається самими учасниками, які формують ці фонди. Кошти даного фонду використовуються насамперед для здолання виробничих криз та фінансових збитків. З позицій економічної доцільності тимчасово вільні кошти резервного фонду мають знаходитись у ліквідній формі (депозити в банках, акції, фінансові зобов'язання тощо).

Однак, самострахування має і певні недоліки:

+ У випадку катастрофічних збитків для їх покриття може не вистачити власних коштів, що може призвести до примусової ліквідації підприємства.

+ Самострахування вимагає відволікання до резервів значних ресурсів, які перебувають у господарському обігу, оскільки вони не зосереджуються на окремому рахунку в банку; у момент настання ризику в підприємстві може не бути фінансових можливостей на покриття збитків.

+ Самострахування вимагає кваліфікованого управління резервними фондами.

Враховуючи вищезазначене це джерело фінансування ризику не може відігравати суттєву роль для забезпечення страхового захисту.

3. Страховий фонд страховика створюється безпосередньо за рахунок страхових внесків учасників страхового процесу - страхувальників: підприємств, закладів, організацій та окремих громадян. До деякої міри джерелом формування страхового фонду є доходи від інвестиційної діяльності страховика, в оперативному управлінні якого знаходяться отримані фінансові ресурси.

При організації страхового фонду страховик враховує взаємозв'язок і взаємозалежність між випадковістю та необхідністю, використовуючи статистику, яка спирається на дії закону великих

чисел (загальний принцип, у силу якого кількісні закономірності, притаманні масовим суспільним явищам, виразно проявляються лише в достатньо великій кількості спостережень) і систему

актуарних розрахунків. Організаційно-технічна сторона функціонування страхового фонду на всіх етапах історичного розвитку виступала й виступає у вигляді перерозподілу його ресурсів між учасниками, викликаного необхідністю задоволення суспільних потреб у покритті збитків. Напрями використання страхового фонду мають цільовий характер: на відшкодування збитків і виплату страхових сум відповідно до встановлених правил та умов страхування. Збитки в рамках цього фонду розкладаються на всіх страхувальників, виникає перерозподіл коштів, внаслідок чого зумовлюється значне маневрування ними. Завдання страховика полягає в тому, щоб протягом всього періоду дії договору страхування надати кошти зі створеного страхового фонду для відшкодування збитку при настанні страхового випадку.

Отже, цільове формування окремих страхових фондів як за способом, так і за використанням дає підстави вважати страхування фінансовими відносинами.

Джерелом формування страхових фондів, як і інших грошових фондів, є національний дохід країни. Якщо страховий фонд формується за рахунок чистого прибутку виробника, то його джерелом є додатковий продукт, а якщо за рахунок валових витрат чи внесків на соціальне

страхування або заробітної плати, то його джерелом є необхідний продукт. У першому випадку спостерігається страховий захист виробника, у другому - страховий захист виробника і населення.

Валовий внутрішній продукт у результаті використання (розподілу та перерозподілу) розпадається на фонди споживання і нагромадження. Страхові фонди в частині страхових виплат на відшкодування збитків належать до фондів споживання, а невикористана в поточному році частина страхових фондів надходить до фонду нагромадження і включається в національне багатство держави.

Особливість страхового фонду полягає в неможливості точно визначити розмір фонду за окремий період, оскільки всі чинники втрат мають імовірнісний характер і їх можна лише передбачити. При цьому неможливо визначити матеріальний склад втрат: це можуть бути як засоби виробництва, так і готовий продукт, призначений для споживання. Однак превентивні заходи запобігання страховому випадку знижують імовірність як настання негативного явища, так і втрат від нього. Тим самим оптимізуються ресурси страхового фонду і створюються умови для використання його як джерела нагромадження фінансових ресурсів.

4. Співстрахування та перестрахування: зміст і функції.

Класичне визначення *перестрахування* було дано в законодавстві Великої Британії на початку XIX століття: перестрахування є новим страхуванням уже застрахованого ризику. А призначення перестрахування полягає в тому, щоб убезпечити андеррайтера від раніше взятих ризиків.

Андеррайтер - юридична особа, відповідальна за укладення страховальних (перестраховальних) угод і формування портфеля страхових зобов'язань згідно з нормами страхового права та економічною доцільністю.

У вітчизняній практиці використовується таке визначення:

Перестрахування - страхування одним страховиком (цедентом, перестраховальником) неї визначених договором умов ризику виконання частини своїх обо 'язків перед страхувальником у іншого страховика (перестраховика) резидента або нерезидента, який має статус страховика або перестраховика, згідно з законодавством країни, в якій він зареєстрований.

Тобто в договорі перестрахування беруть участь: страхове товариство, що передає ризик; страхове товариство, що приймає ризик на свою відповідальність; посередник (не обов'язково). Процес, пов'язаний з передаванням ризику, називають *цедуванням* ризику, або *цесією*. Страховика (перестраховальника), що віддає ризик, називають *цедентом*. Страховика (перестраховика), котрий ризик приймає, - *цесіонарієм*.

Страховик (цедент, перестраховальник), який уклав з перестраховиком договір про перестрахування, лишається відповідальним перед страхувальником у повному обсязі згідно з договором страхування.

При настанні страхового випадку перестраховик несе відповідальність згідно з узятими на себе зобов'язаннями з перестрахування. Відносини страховиків із перестрахування регулюються договорами, що укладаються між ними.

Ризик, прийнятий перестраховиком від перестраховальника, може бути знову переданий

у певній частині іншому перестраховику. Цей процес називають *ретроцесією*. Сторону, що передає непрямий ризик, називають *ретроцедентом*, а сторону, що бере на себе такий ризик, - *ретроцесіонарієм*.

У результаті перестрашування (цесії) та ретроцесії відбувається поділ ризиків, відповідальність розподіляється між багатьма страховиками як на внутрішньому, так і на зовнішньому ринку. Шляхом ретроцесії частина ризиків може бути знову передана прямому страховикові (цедентові). Щоб уникнути такої кумуляції збитків, у договорі перестрашування можна зробити відповідне застереження.

Як у страхових, так і в перестрашувальних операціях іноді потрібні посередники. Хоч *основною загальною функцією* страхових агентів і страхових брокерів є сприяння продажу страхових послуг, їм притаманні свої, специфічні функції.

Здебільшого до послуг брокерів звертаються, перестраховуючи такі, що трапляються рідко, дорогі ризики: коли виникає необхідність розмістити їх на спеціалізованих ринках. Брокер готує всю потрібну інформацію для пропозиції і розміщує її оптимальним способом. Після розміщення пропозиції брокер готує перестрашувальний договір. А після його підписання забезпечує необхідний документообіг. Брокер отримує комісію, що варіюється, як правило, від 10 до 15% нетто-премії.

Отже, головні функції брокера такі:

- *визначення об'єкта страхування та страхових ризиків, які необхідно застрахувати клієнту,*
- *проведення порівняльного аналізу послуг, і фінансового стану страховиків;*
- *підбір клієнту кращого, зі своєї точки зору, страховика; оформлення договору страхування;*
- *здійснення контролю за своєчасним надходженням страхових внесків.*

Оскільки у природі страхування і перестрашування є багато спільного, то при проведенні перестрашувальних операцій спираються на ті самі принципи, що й при страхуванні, зокрема: принцип страхового інтересу; принцип відшкодування збитків; принцип найвищої сумлінності.

У разі купівлі в перестраховика захисту (гарантії від збитків) страховик передає йому частину ризику, а також і частину премії. Але за організацію прийому ризику на страхування страховик має право на отримання комісійної винагороди, або комісії, з премії. Отже, *комісійна винагорода* - це узгоджена частина понесених цедентом витрат з укладання договорів страхування.

Перестрашування - це необхідна умова забезпечення фінансової стійкості й нормальної діяльності страховика незалежно від розміру його капіталу та страхових резервів. перестрашувальником і перестраховиком. До них належать пропорційна і непропорційна форми проведення перестрашувальних операцій

Один і той самий об'єкт страхування може бути застрахований за одним договором страхування і, за згодою страхувальника, кількома страховиками.

Співстрашування - страхування, при якому два та більше страховиків беруть участь визначеними частками у страхуванні одного й того самого ризику, видаючи спільні чи окремі поліси, кожний на страхову суму у своїй частці.

При цьому договір має містити умови, що визначають права і обов'язки кожного страховика. За наявності угоди між співстрашувальниками та страхувальником один зі співстраховиків може представляти всіх інших у взаємовідносинах із страхувальником,

залишаючись відповідальним перед ним лише у розмірі своєї частки.

На практиці страховик, котрий бере участь у страхуванні в меншій частці, підпорядковується умовам, узгодженим страховиком, що має більшу частку. Однак це не зобов'язує його, як прийнято у пропорційному перестрахованні, підпорядковуватися всім рішенням лідируючого страховика та сплачувати свою частку у збитках на тій підставі, що інші страховики сплатили свої частки.

Якщо страхувальник застрахував об'єкт не на повну суму, він розглядається як один із страховиків і несе відповідальність за недострахованою часткою. Інколи страховики, які беруть участь у співстрахуванні, вимагають, щоб страхувальник сам виступав співстраховиком, тобто утримував на власній відповідальності частку ризику. Інколи співстрахування розглядається як окремий випадок перестраховування, коли одночасно кілька страховиків за взаємним узгодженням приймають чи передають на страхування великі ризики.

Хоча з юридичного погляду співстрахування та страхування різні, за своєю економічною сутністю вони дуже схожі. В обох випадках здійснюється розподіл страхових внесків та страхових виплат, наявна співучасть у преміях та страхових ризиках. В обох випадках відповідно координуються страхові фонди різних страховиків (перестраховиків), які одночасно беруть участь в одному й тому самому страхуванні.

5. Сутність, структура та суб'єкти страхового ринку.

Страховий ринок - це сфера економічних відносин, у процесі яких формуються попит і пропозиція на страхові послуги та здійснюється акт їх купівлі-продажу.

Страховики:

1. Недержавні страхові компанії
 2. Спеціалізовані перестраховальні компанії
 3. Товариства взаємного страхування
 4. Державні страхові компанії
-
- ```
graph LR; A[1. Недержавні страхові компанії] --> B[Страхові посередники: агенти і брокери]; C[2. Спеціалізовані перестраховальні компанії] --> B; D[3. Товариства взаємного страхування] --> E[Професійні аналітики страхових ризиків: сюрвейери та аджастери]; F[4. Державні страхові компанії] --> E;
```

**Страховий посередник** - страховий брокер чи агент, через якого укладається договір страхування і вирішуються окремі питання щодо врегулювання претензій.

**Страхові брокери** - юридичні особи або громадяни, які зареєстровані у встановленому порядку як суб'єкти підприємницької діяльності та здійснюють за винагороду посередницьку діяльність у страхуванні від свого імені на підставі брокерської угоди з особою, яка має потребу у страхуванні як страхувальник.

**Страхові агенти** - громадяни або юридичні особи, які діють від імені та за дорученням страховика і виконують частину його страхової діяльності, а саме: укладають договори страхування, одержують страхові платежі, виконують роботи, пов'язані із здійсненням страхових виплат та страхових відшкодувань. Страхові агенти є представниками страховика і діють в його інтересах за винагороду на підставі договору доручення із

страховиком.

**Сюрвейєр** - експерт чи агент, який здійснює огляд застрахованого майна (суден, вантажів) і робить висновок щодо його стану, розміру пошкодження в разі аварії тощо.

**Аджастер (диспашер)** - спеціаліст з розрахунків аварій та розподілу загальної аварії між: учасниками морського перевезення.

## 6. Законодавче регулювання страхової діяльності.

Страховий ринок як частина фінансової сфери є об'єктом державного регулювання і контролю. Державне регулювання спрямоване на:

- забезпечення формування і розвиток ефективно функціонуючого ринку страхових послуг;
- створення в Україні необхідних умов для діяльності страховиків різноманітних організаційно-правових форм;
- недопущення на страховий ринок спекулятивних та фіктивних компаній, що можуть заподіяти шкоду як страховій справі, так і майновим інтересам страхувальників;
- дотримання вимог законодавства України про страхування.

Основні чинники, що зумовлюють необхідність державного регулювання страхової діяльності, пов'язані з:

- захистом страхувальника;
- економічною політикою, що проводиться державою.

Головною метою державного регулювання страхової діяльності є забезпечення формування страховиками достатнього обсягу коштів, за рахунок яких вони зможуть виконати свої зобов'язання перед страхувальниками за будь-яких обставин, тобто забезпечення платоспроможності кожного конкретного страховика.

Державне регулювання розвитку страхового бізнесу здійснюється у таких напрямках:

- пряма участь держави у становленні системи страхового захисту майнових інтересів;
- законодавче регулювання (прийняття державою базових законів та нормативно-правових актів);
- здійснення спеціального нагляду за діяльністю відповідно до інтересів страхувальників та загальнодержавних потреб.

Цілісний механізм державного регулювання страхової діяльності включає прямі і непрямі методи впливу держави та її втручання у здійснення страхової діяльності та розвиток страхового ринку.

До ринкових, тобто непрямих методів державного регулювання відносяться проведення державою спеціальної податкової (фіскальної) політики, а також тарифної, цінової, кредитної, грошової та інвестиційної політики.

Пряме державне втручання в механізм функціонування страхового бізнесу здійснюється за допомогою:

- 1) законодавчої бази;
- 2) нагляду за страховою діяльністю.

Надання страхових послуг передбачає індивідуальні конкретні страхові відносини між страховиком і страхувальником, реалізація яких потребує наявності системи правового регулювання страхової діяльності.

Система законодавства щодо регулювання страхової діяльності складається з:

- ✓ загального законодавства;

- ✓ спеціалізованого страхового законодавства;
- ✓ підзаконних актів.

Норми та принципи правового регулювання страхової діяльності визначені Конституцією України, міжнародними угодами, законами та постановами Верховної ради України, указами та розпорядженнями Президента України, постановами та розпорядженнями Кабінету Міністрів України, інструкціями, методиками, наказами, листами міністерств і відомств, нормативними актами Уповноваженого органу, що здійснює нагляд за страховою діяльністю (Державною комісією з регулювання ринків фінансових послуг в Україні).

Основою системи законодавчого регулювання страхового ринку є Конституція України та Закон України "Про страхування" в редакції від 4 жовтня 2001 року. Найбільш загальні принципи здійснення страхування викладені в Господарському кодексі України, нова редакція якого введена з 1 січня 2004 року.

Система заходів прямого державного регулювання - нагляду за страховою діяльністю включає:

- " реєстрацію страхових компаній;
- " видачу ліцензій на проведення певних видів страхування
- " здійснення контролю за діяльністю страховиків.

Порядок реєстрації страховиків визначений "Положенням про єдиний державний реєстр страховиків (перестраховиків) України" (від 9 грудня 1996р.).

Єдиний державний реєстр страховиків України - це система збору, обліку, нагромадження та зняття з реєстру даних, що стосуються ліцензування страхової діяльності і нагляду за страховою діяльністю страховиків. У Реєстр заносяться дані про страховиків, які одержали ліцензію на здійснення страхової діяльності. Ліцензія є обов'язковою. Вона видається на проведення конкретних видів страхування і перестраховання.

Порядок реєстрації, ліцензування та контролю за діяльністю страховиків визначений в Законі України "Про страхування" та в іншій нормативно - законодавчій базі зі страхування.

Від організації державного страхового нагляду, його функціонування залежить подальший розвиток страхової діяльності, її спрямованість на вирішення економічних проблем в державі, адже страхові компанії, збираючи та накопичуючи значні грошові кошти, живлять своїми вкладеннями банківську систему, надають страховий захист великій кількості фізичних та юридичних осіб, мають можливість широкого та довготривалого використання страхових коштів і тим самим вирішувати інвестиційні потреби суб'єктів господарювання.

Державне регулювання також важливе для проведення послідовної політики стосовно форм, методів і масштабів участі іноземного капіталу в страховому бізнесі.

Взаємовідносини страховика й держави будуються на таких принципах:

" страховик не відповідає за зобов'язаннями держави, а держава - за зобов'язаннями страховика;

" не допускається, за винятком обов'язкових видів страхування, страхування життя, майна громадян, перестраховання, страхування експортно-імпортних поставок під гарантію держави та діяльності страхових посередників, будь-яке централізоване регулювання (уніфікація, обмеження, обов'язковість тощо) розмірів страхових платежів (тарифів) і страхових сум (страхового відшкодування), умов укладання страхових договорів, взаємовідносин страховика та страхувальника, якщо вони не суперечать законодавству України;

" держава гарантує дотримання й захист майнових та інших прав і законних інтересів страховиків, умов вільної конкуренції в здійсненні страхової діяльності;

" утручання в діяльність страховиків з боку державних та інших органів забороняється, якщо воно не пов'язано з повноваженнями органів, які здійснюють державний нагляд та контроль за діяльністю страховиків.

Після 26 квітня 2003 року спеціально уповноваженим органом виконавчої влади у сфері страхування є Державна комісія з регулювання ринків фінансових послуг України, яка діє відповідно до Положення про Державну комісію з регулювання ринків фінансових послуг України, затвердженого Указом Президента України від 4 квітня 2003 року.

Крім спеціального органу державного контролю, постановою Кабінету Міністрів України в 1996 р. було створено Експерту Раду з питань страхування при Кабінеті Міністрів України.

Функціонування Експертної ради дозволяє розглядати питання та вирішувати проблеми страхування вже на стадії розробки законів, а не після їх прийняття, тобто реально впливати на захист інтересів страховиків та інших суб'єктів страхового ринку.

Державно-правове регулювання діяльності на страховому ринку України здійснюють також органи законодавчої, виконавчої та судової влади.

У зв'язку з демонополізацією страхування в Україні органи державної влади й управління не здійснюють безпосереднього керівництва страховою діяльністю. До їхньої компетенції входить створення правового середовища для страхового ринку шляхом прийняття та видання законів, постанов, інструкцій та інших нормативних актів, а також здійснення контролю та нагляду за дотриманням законодавства у сфері страхування. До таких органів входять: Кабінет Міністрів України, Міністерство фінансів України.

До системи органів регулювання входять ще: Національний банк України, який здійснює валютне регулювання, Державна податкова адміністрація України - податкове регулювання, Антимонопольний комітет - антидемпінгове та антимонопольне регулювання, Державний комітет з питань регуляторної політики та підприємництва - регуляторну політику, Фонд державного майна України - управління частками державного майна, Господарський суд - розгляд спірних питань у страхуванні.

Державний нагляд за страховою діяльністю має бути спрямовано на посилення якості виконання функцій щодо запобігання банкрутству страховиків, порушенню ними зобов'язань перед страхувальниками, здійсненню псевдострахування з метою відмивання коштів, виплати керівникам та іншим відповідальним особам підприємств, установ та організацій, особливо державного сектору, незаконних комісійних винагород.

Формування, подальший розвиток і вдосконалення державної політики в галузі страхування здійснюється відповідно до сучасних потреб, з урахуванням наявних економічних можливостей і згідно з вимогами міжнародних угод та міжнародних організацій, до яких приєдналася й Україна. Держава сприяє цивілізованим методам інтеграції страхового бізнесу у глобальний ринок страхових послуг.

## **Тема №13. Фінансовий ринок.**

1. *Класифікація фінансових ринків.*
2. *Інструменти фінансового ринку та їх класифікація*
3. *Економічна сутність боргових цінних паперів*
4. *Фінансові посередники фінансового ринку*

### **1. Класифікація фінансових ринків.**

Основним товаром на фінансовому ринку виступають готівкові кошти, банківські кредити, цінні папери. Відповідно, існує значна кількість ознак, за якими можна класифікувати фінансовий ринок. Розглянемо основні підходи і, відповідно, основні класифікації фінансових ринків.

За видами фінансових активів фінансовий ринок поділяється на:

- *кредитний ринок* (ринок банківських позик, позикового капіталу), тобто ринок, на якому об'єктом купівлі-продажу є вільні кредитні ресурси, обіг яких здійснюється на умовах поверненості, строковості, платності й забезпеченості;
- *ринок цінних паперів*, на якому об'єктом купівлі-продажу виступають усі види цінних паперів (фондових інструментів), емітованих підприємствами, різними фінансовими інститутами, державою;
- *валютний ринок*, на якому об'єктом купівлі-продажу виступають іноземна валюта і фінансові інструменти, обслуговують операції з нею;
- *страховий ринок*, на якому об'єктом купівлі-продажу виступає страховий захист у формі різноманітних страхових продуктів;
- *ринок золота* (та інших дорогоцінних металів: срібла, платини), на якому об'єктом купівлі-продажу виступають дорогоцінні метали. В Україні ринок золота є найменш розвинутим видом фінансового ринку через відсутність його правового регламентування;
- *ринок фінансових послуг* як сукупність різноманітних форм мобілізації й переміщення фондів фінансових ресурсів із вільного обігу в сфері інвестиційного прикладання. Фінансові послуги за своєю структурою є дуже різноманітними, вони можуть мати ознаки кредитних операцій, операцій оренди та страхування, проте всім їм притаманні риси створення й використання фондів фінансових ресурсів для здійснення економічної діяльності.

За умовами передачі фінансових ресурсів у користування фінансовий ринок поділяють на ринок позикового і ринок акціонерного капіталу.

- На *ринку позикового капіталу* ресурси передаються на умовах позики на визначений термін та під процент за допомогою боргових цінних паперів або кредитних інструментів.
- На *ринку акціонерного капіталу* кошти вкладаються на невизначений термін. При цьому інвестор отримує право на частину прибутку у вигляді дивіденду, право

спів власності на активи підприємства і повністю поділяє підприємницькі ризики з іншими акціонерами підприємства.

**За терміном обігу фінансових активів**, що можуть бути в обігу на ринку, фінансовий ринок поділяють на грошовий ринок та ринок капіталів.

➤ **Грошовий ринок** - це ринок короткострокових кредитних операцій (до 1 року). У свою чергу, грошовий ринок поділяється на:

- *обліковий ринок;*
- *міжбанківський ринок;*
- *валютний ринок.*

Інструментами, що використовуються на обліковому ринку, виступають казначейські та комерційні векселі, інші види короткострокових зобов'язань. Основними рисами короткострокових цінних паперів є їх висока ліквідність та мобільність.

**Міжбанківський ринок** - частина ринку позичкових капіталів, де тимчасово вільні грошові ресурси кредитних установ залучаються та розміщуються банками між собою переважно у формі міжбанківських депозитів на короткі строки. Найбільш розповсюджені терміни дії депозитів - 1,3,6 місяців; граничний термін від 1 дня до 2 років (іноді 5 років).

**Валютні ринки** обслуговують міжнародний платіжний оборот, який пов'язаний з оплатою грошових зобов'язань юридичних та фізичних осіб різних країн. Специфіка міжнародних розрахунків полягає у відсутності загально визнаних для всіх країн платіжних засобів. Тому необхідною умовою для проведення розрахунків за зовнішньоторговельними операціями, послугами, інвестиціями, міждержавними платежами є обмін однієї валюти на іншу у формі купівлі або продажу іноземної валюти платником або отримувачем.

**Валютні ринки** - офіційні центри, де здійснюється купівля-продаж валют на підставі попиту та пропозиції.

➤ **Ринок капіталів** призначений для довгострокового інвестування коштів в основний капітал. Ринок капіталів поділяється на:

- *ринок цінних паперів;*
- *ринок середньо- та довгострокових банківських кредитів.*

Ринок цінних паперів – це частина ринку капіталів, на якому об'єктом фінансових операцій є цінні папери. На ньому відбувається емісія, купівля-продаж цінних паперів, формується ціна на них, урівноважується попит і пропозиція. Через ринок цінних паперів акумулюються грошові нагромадження підприємств, держави, банків, та ін. установ, заощадження приватних осіб, і спрямовується на виробниче та невиробниче вкладення капіталів.

Ринок середньо- та довгострокових банківських кредитів (**кредитний ринок**) – це частина ринку капіталів, де продаються та купуються грошові кошти (кредитні ресурси) на тривалий термін (понад 1 рік) на певних умовах у формі надання позик під зобов'язання позичальників повернути кошти та сплатити відсотки у встановлені терміни. Кредитний ринок дає змогу здійснювати нагромадження, розподіл, перерозподіл та рух позикового капіталу між сферами економіки і суб'єктами фінансового ринку.

**Кредит** – суспільні економічні відносини, що виникають між економічними суб'єктами



у зв'язку з передачею один одному в тимчасове користування вільних коштів на умовах зворотності, платності та добровільності.

Об'єктом кредиту є та вартість, яка передається в позику одним суб'єктом іншому. Позичена вартість може бути в грошовій формі, у формі товарів, виконаних робіт, наданих послуг.

Таким чином, **фінансовий ринок = грошовий ринок + ринок капіталів.**

**Залежно від того, чи нові фінансові активи пропонуються для продажу, чи емітовані раніше,** фінансовий ринок поділяють на первинний та вторинний ринки.

- **Первинний ринок** є ринком перших та повторних емісій, на якому здійснюється початкове розміщення фінансових активів серед інвесторів та початкове вкладення капіталу в різні галузі економіки. Обов'язковими учасниками первинного ринку є емітенти цінних паперів і інвестори.
- На **вторинному ринку** мають обіг емітовані раніше фінансові активи. Операції на вторинному ринку не збільшують загальної кількості фінансових активів і загального обсягу інвестицій в економіку. Важливі риси вторинного ринку – ліквідність, можливість поглинути значні обсяги фінансових активів у короткий час при незначних витратах на проведення операцій. Основну частину операцій на вторинному ринку становлять операції, пов'язані з перерозподілом сфер впливу на ринку, та спекулятивні операції. Як правило, вторинний ринок визначає ціни на первинному ринку.

Вторинний ринок для деяких типів фінансових активів є досить обмеженим, для інших – практично відсутнім. Для таких фінансових активів, як акції, ф'ючерси та опціони, характерним є не тільки розвинений вторинний ринок, а й наявність спеціалізованих бірж для торгівлі цими активами. Вторинного ринку кредитів в Україні практично немає.

**Залежно від місця, де відбувається торгівля фінансовими активами,** розрізняють біржовий та позабіржовий ринки.

- **Біржовий ринок** пов'язує із поняттям біржі як особливого способу організованого ринку, що сприяє збільшенню мобільності капіталу та виявленню реальних ринкових цін активів. Біржовий ринок є переважно вторинним ринком, оскільки на ньому в більшості випадків відбувається торгівля емітованими раніше фінансовими активами.
- На **позабіржовому** ринку діють так звані торгово-інформаційні системи. Учасники таких систем - фінансові посередники - мають змогу ознайомитись з попитом-пропозицією на фінансові активи та укласти угоди з тими посередниками, пропозиції яких їх зацікавлять.

На різних сегментах фінансового ринку біржовий та позабіржовий ринки відіграють різну роль. Так, на валютному ринку торгівля валютними ресурсами переважно зосереджується на позабіржовому міжбанківському ринку. На ринку цінних паперів як біржовий, так і позабіржовий ринки мають велике значення. Організаторами торгівлі на біржовому ринку цінних паперів виступають фондові та спеціалізовані біржі з торгівлі ф'ючерсними та опціонними контрактами. На позабіржовому ринку торгівля цінними паперами здійснюється через торговельно-інформаційні системи, які створюються торговцями цінними паперами відповідно до законодавства конкретної країни. Торгівля акціями відбувається переважно на біржовому ринку, а облігаціями - на позабіржовому.

За регіональною ознакою фінансовий ринок поділяється на:

- *місцевий фінансовий ринок*, представлений, в основному, операціями комерційних банків, страхових компаній, неорганізованих торговців цінними паперами з їх контрагентами - місцевими господарюючими суб'єктами і населенням;
- *регіональний фінансовий ринок*, який функціонує в межах області (республіки) і поряд з місцевими неорганізованими ринками включає систему регіональних фондових і валютних бірж;
- *національний фінансовий ринок*, який включає всю систему фінансових ринків держави, їх видів і організаційних форм;
- *світовий фінансовий ринок* як складову частину світової фінансової системи, в якій інтегровані національні фінансові ринки держав з відкритою економікою.

За ознаку глобальності, можна здійснити поділ фінансових ринків на міжнародні та національні. Останні, у свою чергу, можуть бути поділені на ринки резидентів та нерезидентів.

- **Ринок резидентів** є ринком фінансових активів, емітованих резидентами на національному ринку.
- **Ринок нерезидентів** - це ринок, на якому нерезиденти емітують II фінансові активи відповідно до законодавства певної країни.

Головним призначенням фінансового ринку є забезпечення процесу розподілу фінансових ресурсів в економіці. Він створює умови для вільного міжгалузевого обігу капіталів, дозволяє перетворювати нагромадження в робочі інвестиції. Виступаючи оптимальним розподільчим механізмом, фінансовий ринок сприяє зниженню витрат, що виникають у процесі руху капіталу.

## 2. Інструменти фінансового ринку та їх класифікація

Об'єктами фінансового розподілу або інструментами фінансового ринку виступають грошові кошти та цінні папери.

**Цінні папери** - це основний товар фінансового ринку, який виступає предметом купівлі-продажу на цьому ринку. Цінні папери як інструменти фінансового ринку являють собою документи-свідчення про боргове зобов'язання або право власності.

Українським законодавством також визначені такі види цінних паперів:

*акції;*

*облігації внутрішніх республіканських та місцевих позик;*

*облігації підприємств;*

*казначейські зобов'язання підприємств;*

*ощадні сертифікати;*

*векселі;*

*приватизаційні цінні папери;*

*інвестиційні сертифікати.*

### Класифікація цінних паперів

| Класифікаційна ознака         | Види цінних паперів                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                 |
|-------------------------------|-----------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|
| <b>1</b>                      | <b>2</b>                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                            |
| За економічною сутністю       | <b>Борговий (позичковий)</b> - втілює в собі зобов'язання емітента сплатити відсотки і погасити основну суму заборгованості у відповідності до встановленого графіка.<br><b>Пайовий (інвестиційний)</b> - дає його власнику право на частину активів емітента, він є посвідченням про частку власності в капіталі фірми.                            |
| За терміном існування         | <b>Строкові</b> - цінні папери, які мають встановлений термін існування (довго-, середньо- та короткострокові).<br><b>Безстрокові</b> - цінні папери, які існують вічно (акції)                                                                                                                                                                     |
| За походженням                | <b>Первинні</b> - цінні папери, засновані на активах, до числа яких не входять самі цінні папери (акції, облігації, векселі, заставні та ін.).<br><b>Вторинні</b> - цінні папери, які випускаються на основі первинних цінних паперів; це - цінні папери на самі цінні папери (варанти на цінні папери, депозитарні розписки та ін.)                |
| За формою існування           | <b>Паперові</b> (документарні).<br><b>Безпаперові</b> (електронні, віртуальні)                                                                                                                                                                                                                                                                      |
| За національною приналежністю | <b>Вітчизняні.</b><br><b>Іноземні</b>                                                                                                                                                                                                                                                                                                               |
| За типом використання         | <b>Інвестиційні</b> (капітальні) - цінні папери, які є об'єктом вкладання капіталу (акції, облігації, ф'ючерсні контракти та ін.).<br><b>Неінвестиційні</b> - цінні папери, які обслуговують грошові розрахунки на товарних чи інших ринках (векселі, чеки, коносаменти)                                                                            |
| За порядком вкладення         | <b>На пред'явника</b> - цінні папери, які не фіксують імені їхнього власника; їх обіг здійснюється шляхом простої передачі від однієї особи до іншої.<br><b>Іменні</b> - цінні папери, які містять ім'я їх власника і, крім цього, реєструються в спеціальному реєстрі.<br><b>Ордерні</b> - іменні цінні папери, які передаються іншій особі шляхом |
| За характером обігу           | <b>Ринкові</b> , чи вільного обігу.<br><b>Неринкові</b> (обіг цінних паперів може бути обмежений, цінні папери неможливо пролати нікому, окрім емітента, і через обумовлений термін)                                                                                                                                                                |
| За рівнем ризику              | <b>Безризикові</b><br><b>Малоризикові.</b><br><b>Ризикові</b>                                                                                                                                                                                                                                                                                       |
| За наявністю доходу           | <b>Доходні.</b><br><b>Бездохідні</b>                                                                                                                                                                                                                                                                                                                |

На ринку цінних паперів існують певні стандарти, які являють собою сукупність економічних, юридичних і технічних вимог до цінних паперів.

У визначенні цінних паперів можна виділити такі відмітні ознаки цінних паперів:

- > вони є документами;
- > складаються ці документи з дотриманням встановленої форми

й обов'язкових реквізитів;

- > вони засвідчують майнові права;
- > здійснення або передача майнових прав є можливою тільки за пред'явлення цих документів.

З наведеного переліку видно, що до цінних паперів належать різнотипні документи, котрі відповідають ресурсам, права на які вони виражають. Тому для розкриття економічної сутності цінних паперів необхідно розглянути додаткові ознаки, без яких документ не може претендувати на статус цінного папера.

*По-перше*, цінні папери є грошовими документами, що засвідчують майнове право у формі титулу власності (акції корпорацій, векселі, чеки, коносаменти тощо) або майнове право як відношення позики власника документа до особи, що його випустила (облігації корпорацій і держави, сертифікати).

*По-друге*, цінні папери є документами, що свідчать про інвестування коштів. Це надто важливо для розуміння економічної суті й ролі цінних паперів. Тут вони відіграють головну роль як найвища форма інвестицій.

*По-третьє*, цінні папери - це документи, в яких відбиваються вимоги до реальних активів (акції, чеки, приватизаційні документи, коносаменти, житлові сертифікати).

*По-четверте*, важливим моментом для розуміння економічної суті цінних паперів є та обставина, що вони дають дохід. Це робить їх капіталом для власника. Однак такий капітал істотно відрізняється від реального капіталу: він не функціонує в процесі виробництва.

Найяскравіше це виявляється в облігаціях державних позик, що часто випускаються з непродуктивною метою (для покриття бюджетного дефіциту).

Не можна не відзначити і таких ознак цінних паперів, як *ліквідність, обіговість, ринковий характер, стандартність, серійність, участь у цивільному обігу*.

Під **ліквідністю** розуміється здатність цінних паперів бути перетвореними в грошові кошти шляхом продажу. Для цього необхідно, щоб цінні папери могли мати обіг на ринку.

Обіговість полягає у здатності цінних паперів бути предметом купівлі-продажу (акції, облігації), або платіжним інструментом, що опосередковує обіг на ринку інших фінансових інструментів (чеки, векселі, коносаменти, приватизаційні документи).

Цінні папери існують як **особливий товар**, що повинен мати **свій ринок** із властивою йому організацією і правилами роботи на ньому. Однак товар, що продається на цьому ринку, є товаром особливого роду, оскільки цінні папери - це лише титул власності, документи, що дають право на дохід, але не реальний капітал. Відокремлення ринку цінних паперів визначається саме цією їх рисою, і ринок характеризується здебільшого вільною і легкодоступною передачею цінних паперів від одного власника до іншого.

Ринок цінних паперів, як і інші ринки, є складною організаційною й економічною системою з високим рівнем цілісності й закінченості технологічних циклів. На ньому цінні папери служать предметом купівлі-продажу з використанням різних цін. Вони мають загальну (номінальну) ціну, емісійну і ринкову ціну (курс).

**Серійність** означає випуск цінних паперів серіями, однорідними групами. Вона тісно пов'язана зі **стандартністю**, тому що цінні папери одного типу повинні мати стандартний зміст (стандартну форму; стандартність прав, наданих цінним папером; стандартність термінів дії; інститутів обігу цінних паперів і т. д.). Стандартність робить цінний папір

масовим однотипним товаром.

Участь цінних паперів як товару в **цивільному обігу** полягає в їхній здатності не тільки бути предметом купівлі-продажу, а й об'єктом інших майнових відносин (угод застави, зберігання, дарування, комісії, позики, успадкування і т. д.).

### 3. Економічна сутність боргових цінних паперів

**Облігація** - цінний папір, що засвідчує внесення його власником певних коштів і підтверджує зобов'язання емітента відшкодувати власнику номінальну вартість цього цінного папера в передбаченій у ньому термін і з виплатою фіксованого відсотка (якщо інше не передбачено умовами випуску).

Можуть випускатися державою (державна позика), місцевими органами самоврядування (муніципальні позики), підприємствами чи їх об'єднаннями. Облігації випускають з метою залучення коштів. Вони є формою кредитування емітентів особами, що придбали облігації. До загальних витрат емітентів облігацій належать:

- сумарні річні доходи на обслуговування облігацій;
- технічні витрати на випуск облігацій;
- витрати на розміщення облігацій.

Гарантією погашення облігації як строкового боргового зобов'язання є загальна гарантія з боку емітента. Цією гарантією є право власника облігації на частину майна у випадку невиконання емітентом своїх зобов'язань, але без права на арешт цього майна.

Облігації можуть бути іменними та на пред'явника; відсоткові, за якими відсоток сплачується у відповідності з умовами їх випуску, розмірами і терміном випуску, і безвідсоткові, тобто цільові, за якими відсотки не сплачуються, але власник може придбати на них певні товари, конвертовані, які можна обмінювати на інші цінні папери; гарантовані, під які є застава нерухомості; незабезпечені серійні, які погашаються серіями; ординарні - всі одразу з правом дострокового погашення за бажанням власника; компенсаційні, які в будь-який момент можна обміняти на готівку.

Різниця між акціями та облігаціями підприємства полягає в тому, що:

1. власник облігацій є кредитором корпорації, а акціонер – одним з її власників;
2. власник облігації отримує за нею відсотки, які є фіксованими та визначеними, протягом вказаного в ній терміну. Акціонер отримує дивіденди, які корпорація сплачує лише за умови
3. як і інші кредитори, власники облігацій не мають права голосу; акціонер має право голосу при розв'язанні всіх питань, що стосуються його майнових інтересів;
4. процентні платежі, що сплачуються за облігаціями, відносяться на витрати корпорації. Вони здійснюються з оподаткованого прибутку. Джерелом дивідендів є чистий дохід, який залишається після сплати податків.

Періодичність сплати податків за облігаціями здійснюється у вигляді відсотка на підставі купона - відривного талона з надрукованою на ньому відсотковою ставкою. Кількість купонів дорівнює кількості виплат за облігацією до її погашення.

Облігація має такі обов'язкові елементи:

**Номінал** - грошова сума, що вказана на лицевій стороні сертифікату облігації. Її отримує власник у день погашення.

**Купонна ставка** - обумовлений відсоток від номінальної вартості, який емітент має сплачувати щорічно. Хоча купонна ставка встановлюється як річна. Вона може сплачуватись частинами, тобто раз у півріччя або раз на квартал.

**Дата погашення** - календарна дата, день, коли компанія повертає покупцю суму, що дорівнює номіналу облігації, і припиняє виплату відсотків.

**Договір емісії** - контракт на випуск облігаційної позики.

Він є договором між емітентом та трастовою компанією. Трастова компанія - гарант надійності корпорації перед інвесторами, слідкує за тим, як емітент виконує свої обов'язки.

**Положення про виплату** - пункт угоди про емісію, згідно з яким емітент створює спеціальний фонд погашення, з якого і здійснюється виплата відсотків і номінальної вартості облігації. Цей фонд контролюється трастовою компанією.

**Забезпечення** - активи або майно корпорації, яке є поручительством під час випуску облігації.

Корпорація може випускати облігації без забезпечення. Виходячи з наявності забезпечення, облігації поділяють на забезпечені та незабезпечені.

**Рейтинг** - оцінка інвестиційних якостей облігації спеціальними фірмами.

Оцінюються лише облігації, які мають широкий вторинний ринок. Облігації, що мають високий рейтинг, отримали назву облігацій інвестиційного класу.

Облігації мають ринковий курс.

Що стосується облігацій, які обслуговують державний борг, їх класифікація розглядається у відповідній темі навчального посібника.

Акції та облігації підприємств можуть бути випущеними в обіг лише після їх реєстрації відповідними фінансовими органами. А у випадку, коли акції та облігації призначені для відкритого продажу, у тому самому фінансовому органі має бути зареєстрованим і проспект емісії.

Українським законодавством встановлено два суттєвих обмеження діяльності акціонерних товариств у якості емітентів. Так, вони мають право випускати облігації на суму 25% оплаченого статутного фонду, а кількість привілейованих акцій - 10% від статутного фонду.

**Вексель** - це документ, складений за встановленою формою, який підтверджує безумовний обов'язок векселедавця сплатити у зазначений термін вказану у векселі суму.

Розрізняють два види векселів:

*простий (соловексель)*

*переказний (тратта)*

✓ **Простий** вексель містить такі реквізити:

- найменування "ВЕКСЕЛЬ";
- просту і нічим не обумовлену обіцянку сплатити визначену суму;
- зазначення терміну платежу;
- зазначення місця, в якому має здійснитися платіж;
- найменування того, кому або за наказом кого платіж має бути здійснений;

- дату і місце складання векселя;
- підпис векседавця.

✓ **Переказний вексель** має містити, крім вищезазначених реквізитів у підпунктах 1, 3-7, також: просту і нічим не обумовлену пропозицію сплатити певну суму; найменування того, хто повинен платити (платника).

Документ, у якому відсутній будь-який з реквізитів, не має сили простого або **переказного** векселя, за винятком таких випадків:

- *вексель, термін платежу за яким не вказано, розглядається як такий, що підлягає оплаті за пред'явленням;*
- *при відсутності особливого зазначення, місце, позначене поруч з найменуванням платника (місце складання документа для простого векселя), вважається місцем платежу і одночасно місцем проживання платника (векседавця - для простого векселя);*
- *вексель, в якому не вказане місце його складання, визнається підписаним у місці, позначеному поруч з найменуванням векседавця.*

**Переказний вексель** являє собою документ, в якому зазначена письмова вказівка векселедержателя, (**трасанту**) особі, на яку виставлений вексель, тобто платнику (**трасату**), сплатити зазначену суму грошей пред'явнику векселя чи особі, що вказана у векселі, (**ремітенту**) через певний термін або на вимогу.

Трасат стає боржником за векселем тільки після того, як він акцептує його, тобто згодиться на сплату поставивши на векселі свій підпис.

◆ **Акцептант** переказного векселя так само як і векседавець простого векселя, є головним вексельним боржником і несе відповідальність за оплату векселя у встановлений термін.

◆ **Ремітент** - векселедержатель, вказаний у тратті, в результаті передачі йому трасантом права на отримання грошей від трасата.

Передача права здійснюється шляхом передаточного надпису -індосаменту.

**Індосамент** - це передаточний надпис на векселі чи іншому цінному папері, який означає перехід прав по цьому документу до іншої особи (ремітенту), і в свою чергу індосант - це особа, яка здійснює індосамент.

Індосамент на векселі, крім передаточного надпису, виконує також функцію гарантії.

Кожний індосант за векселем несе солідарну відповідальність за платіж разом з векседавцем і акцептантом.

Вексель використовується як один із головних платіжних засобів при товарній формі кредиту.

## 4. Фінансові посередники фінансового ринку

У суспільстві з розвинутими ринковими відносинами важливу роль на фінансовому ринку відіграють фінансові посередники, які є ключовою фігурою на всіх сегментах ринку.

В економічній літературі роль посередництва досліджується на економічному рівні і у фінансових відносинах. Тема "фінансові посередники" є ключовою багатьох дисциплін

економічного спрямування. Не існує такого сегмента фінансового ринку, де б не діяли посередники.

Діяльність фінансових посередників на практиці пов'язана зі створенням нових фінансових інструментів. Фінансові інститути, які виконують посередницькі функції, мають можливість одержати прибуток за рахунок економії, що обумовлена зростанням масштабу операцій, здійснюючи аналіз кредитоспроможності потенційних кредиторів, розробку порядку надання позик і розрахунків за них, рівномірно розподіляючи ризики. Їх діяльність таким чином направлена на допомогу приватним особам, що мають заощадження, перетворити їх на капітал і вкласти у різні підприємства, диверсифікуючи при цьому ризик. Система спеціалізованих фінансових посередників має можливість надати власникам заощаджень більші вигоди, ніж просто можливість одержувати відсотки на капітал.

На фінансовому ринку посередництво в основному досліджується за видами фінансових установ - суб'єкти банківської системи, небанківські фінансові та кредитні інститути, контрактні фінансові інститути і суб'єкти депозитарно-клірингової системи (див. рис. 3.1).

Ступінь розвитку фінансового ринку характеризується кількістю фінансових посередників і їх різноманітністю, а також асортиментом фінансових послуг, які вони надають. При обслуговуванні учасників ринку одні фінансові посередники надають лише окремих вид послуг, який і визначає в цілому їх роль на ринку, а інші - широкий спектр фінансових послуг.

=> Залежно від обслуговування учасників ринку фінансових посередників поділяють на спеціалізованих і універсальних.

Спеціалізовані - фінансові посередники, що займаються на ринку одним видом діяльності (страхові компанії, ІСІ, брокерські фірми, пенсійні фонди тощо). До універсальних відносять фінансових посередників, що надають своїм клієнтам широкий спектр фінансових послуг і діють на розвинених фінансових ринках. До цієї групи належать банки.

=> Залежно від укладання і виконання угод з фінансовими інструментами фінансових посередників поділяють на дві групи. Перша група - це безпосередні фінансові посередники: комерційні банки, торговці цінними паперами, компанії з управління активами, інвестиційні фонди, довірчі товариства; друга - фінансові посередники, які забезпечують формування інфраструктури фінансового ринку, тобто його функціонування. Це депозитарії, фондові біржі, торгово-інформаційні системи, зберігачі, реєстратори та інші саморегульовані організації. Обидві групи фінансових посередників стосуються професійних учасників фінансового ринку, які здійснюють підприємницьку діяльність з перерозподілу фінансових активів та їх обслуговування щодо випуску та обігу, а також надання консультацій організаційного, технічного та іншого плану.





Рис. 3.1. Посередники за видами фінансових установ

=> За сегментами фінансового ринку розрізняють найбільшу кількість посередників, оскільки кожний сегмент ринку має свою посередницьку діяльність. Найбагатшим на посередників є ринок цінних паперів, на якому фінансових посередників поділяють на три групи:

1. "Клієнти" ("користувачі") фондового ринку - це емітенти та інвестори. їх професійні інтереси часто перебувають поза межами ринку цінних паперів, який для них є одним з елементів сфери фінансових послуг. Емітенти звертаються до фондового ринку тоді, коли їм необхідно залучати довгострокові капітали для фінансування яких-небудь своїх програм, інвестори - для тимчасового вкладення наявних капіталів з метою їх збереження та збільшення.

2. Професійні торговці, фондові посередники (брокери, дилери) - це організації, а в деяких країнах і громадяни, для яких торгівля цінними паперами є основною професійною діяльністю; головне їхнє завдання полягає в задоволенні потреб емітентів та інвесторів у виході на фондовий ринок. Професійні торговці пропонують клієнтам ринку широкий спектр фінансових послуг та фінансових інструментів.

3. Організації, які спеціалізуються на наданні послуг усім учасникам фондового ринку. Всю сукупність цих організацій називають інфраструктурою фондового ринку. Це фондові біржі та інші організатори торгівлі, клірингові та розрахункові організації, депозитарії та реєстратори тощо.

Посередники кожного сегмента фінансового ринку мають свої конкретні функції, виконання яких визначає значення посередництва на ринку.

По-перше, посередники консолідують ризики і багато з них приймають на себе, насамперед ризик неповернення виданих позичок та виплати процентів у строк (дефолт).

По-друге, забезпечують деномінацію заощаджень. Дрібні позички у посередника нагромаджуються поступово. Згодом на їх основі укладаються угоди з цінними паперами на більші суми. Чим на більшу суму укладено угоду, тим нижчими виявляються адміністративні,

консультаційні, юридичні та інші подібні витрати. Посередник має кращий доступ і можливості придбати інформацію з широкого кола питань, які стосуються обігу цінних паперів.

Крім основних функцій, фінансові посередники також займаються:

=> наданням послуг, пов'язаних з емісією фінансових активів та з їх обігом на вторинному ринку і одночасно забезпечують його стабільне функціонування;

=> інвестуванням коштів у різні галузі економіки при емісії корпоративних цінних паперів та на кредитному ринку;

=> залученням коштів для забезпечення потреб державного бюджету при емісії державних боргових зобов'язань та на ринку державного кредиту;

=> отриманням прибутку за рахунок економії, що обумовлена зростанням масштабу операцій при аналізі кредитоспроможності потенційних кредиторів, розробці порядку надання позик і розрахунків за них;

=> допомогою приватним особам, що мають заощадження, диверсифікувати їх (вкласти капітал у різні підприємства); система спеціалізованих фінансових посередників надає тим, хто має заощадження, більші вигоди, ніж просто одержувати відсотки;

=> інвестуванням коштів юридичних і фізичних осіб у фінансові активи та вилучення їх з процесу інвестування на сегментованих ринках;

=> наданням допомоги інвесторам на високорозвинених ефективних ринках у прийнятті зважених та оперативних рішень щодо інвестування коштів у фінансові активи та забезпечення реалізації цих рішень;

=> забезпеченням ліквідності ринку під час здійснення не тільки оперативного інвестування, але й оперативного вилучення коштів інвесторами, тобто саме фінансові посередники дають інвесторам змогу в будь-який час вилучити кошти і в разі потреби знову інвестувати їх на більш вигідних умовах та інші.

Посередництвом між емітентами та інвесторами займається значна кількість фінансових інститутів, багато з яких мають власні функціональні обов'язки. Так, комерційні банки обслуговують клієнтуру, залучають грошові кошти на рахунки, надають позички на різні строки. Але крім цього, вони на замовлення клієнтів купують і продають цінні папери, виплачують по них дивіденди і проценти. Або, наприклад, пенсійні фонди, які за своїм призначенням мають нагромаджувати кошти членів фонду для наступних виплат пенсій (за укладеним договором між адміністрацією фонду та його членами). Нагромаджені грошові вклади учасників вкладаються в цінні папери, і фонд отримує певні доходи.

У зв'язку з посиленням державного регулювання національних ринків та зростаючими потребами учасників ринку в якісних і різноманітних послугах фінансове посередництво набуває універсальних форм.

## Тема №14. Міжнародні фінанси

1. *Функції міжнародних фінансів*
2. *Валютне регулювання в Україні*
3. *Регіональні валютно-фінансові угруповання*
4. *Сутність, та види валютних систем*
5. *Міжнародні фінансові інституції: Міжнародний валютний фонд, міжнародний банк реконструкції та розвитку, Міжнародна асоціація розвитку. Європейський інвестиційний банк, європейський банк реконструкції та розвитку.*

### 1. Функції міжнародних фінансів

Для розуміння сутності міжнародної фінансів і правильної побудови міжнародної фінансової політики слід з'ясувати притаманні їм властивості, їх суспільно-економічну роль. Йдеться про призначення (функції) міжнародних фінансів. Саме поняття функція (function) означає виконання. Функції міжнародних фінансів означають їх призначення.

*Розглянемо дві основні функції міжнародних фінансів: розподільну і контрольну.*

*1. Розподільна функція.* Через механізм міжнародних фінансів здійснюється грошовий розподіл і перерозподіл світового продукту.

Розподіл та перерозподіл світового продукту визначається:

- об'єктивними закономірностями;
- капітал спрямований туди, де найбільша норма прибутку;
- важливим чинником руху капіталу є ризики, пов'язані з отриманням прибутку;
- рух капіталів відображає також дію закону пропорційного розвитку;
- політикою (інтересами) суб'єктів міжнародних відносин.

Політика (інтереси) суб'єктів міжнародних відносин та об'єктивні закономірності можуть збігатися або суперечити одне одному.

*2. Контрольна функція.* Міжнародні фінанси, як зазначалося, відображають рух суспільного продукту у грошовій (універсальній, зіставній) формі. Це дає можливість здійснювати облік та аналіз руху світового суспільного продукту у грошовій формі у будь-який час, на будь-якому етапі.

Практична реалізація контрольної функції полягає в:

- прийнятті подальших рішень щодо міжнародних фінансів;
- розробленні поточної та стратегічної міжнародної фінансової політики.
- залежить від:
- ступеня розуміння можливості реалізації міжнародної фінансової політики;
- політики держав;
- характеру та рівня економічного розвитку держав;
- технічного оснащення процесу збирання та обробки інформації.

## 2. Валютне регулювання в Україні

**Формою реалізації валютної політики держави є валютне регулювання** - спеціальний правовий режим реалізації валютних відносин, який передбачає комплекс заходів, здійснюваних уповноваженими державними органами, спрямованих на організацію функціонування внутрішнього валютного ринку в державі та визначення порядку проведення валютних операцій.

Метою валютного регулювання є підтримка економічної стабільності й утворення надійного фундаменту для розвитку міжнародних економічних відносин шляхом впливу на валютний курс і на валютно-обмінні операції.

З метою організації і здійснення валютного регулювання окремі державні органи наділяються відповідними повноваженнями у цій сфері.

Такими органами в Україні є Національний банк України та Кабінет Міністрів України.

Механізмами валютного регулювання, що застосовуються Національним банком України, виступають:

- 1) визначення порядку проведення валютних операцій;
- 2) валютні обмеження;
- 3) валютні інтервенції;
- 4) девальвація та ревальвація валют;
- 5) дисконтна та девізна валютна політика;
- 6) управління валютними резервами (диверсифікація).

*При визначенні порядку проведення валютних операцій* проявляється нормотворча функція НБУ, який визначає правовий статус суб'єктів та об'єктів валютних операцій, здійснює їх класифікацію, визначає механізм, строки та правила проведення операцій з валютою та валютними цінностями.

*Валютні обмеження* - це передбачений законом порядок здійснення валютних операцій, обов'язковий для виконання всіма суб'єктами валютного ринку.

*Валютні інтервенції* - це здійснення НБУ операцій з купівлі-продажу іноземної валюти з метою підвищення чи пониження курсу національної чи іноземної грошової одиниці.

*Механізм девальвації* - офіційного зниження курсу національної грошової одиниці відносно іноземних валют або міжнародних розрахункових одиниць, або її зворотній процес - *ревальвацію*, тобто офіційне підвищення курсу національної грошової одиниці щодо іноземних валют.

*Дисконтна валютна політика* - це одна з форм валютної політики, під якою розуміють зміну Національним банком України облікової ставки Національного банку для регулювання руху капіталів й балансування платіжних зобов'язань, а також коригування курсу гривні до іноземних валют

*Дивізна валютна політика* - це валютна політика регулювання курсу грошової одиниці України до іноземних валют шляхом здійснення операцій з купівлі-продажу іноземної валюти на фінансових ринках.

НБУ також здійснює *управління валютними резервами*, банк виступає зберігачем золотовалютного резерву, який складається з монетарного золота, спеціальний прав запозичення; резервної позиції в МВФ; іноземної валюти у вигляді банкнот та монет або коштів на рахунках за кордоном; цінних паперів (крім акцій), що оплачуються в іноземній валюті; будь-яких інших міжнародно-визнаних резервних активів за умови забезпечення їх надійності та ліквідності.

Втручання держави у сферу міжнародних валютно-фінансових відносин проявляється в періодичному використанні валютних клірингів, при застосуванні яких взаємні розрахунки між двома або кількома країнами здійснюються через залік зустрічних вимог, а платежі валютою — лише на суму різниці в товарних поставках та наданих послугах.

*Валютний кліринг* спочатку використовувався лише для зовнішньоторговельних розрахунків, а згодом був поширений на операції неторговельного характеру й інші платежі, що виникають у результаті економічних зв'язків між окремими країнами та економічними угрупованнями.

*Валютна монополія* – це державна регламентація порядку зовнішніх розрахунків і операцій з валютою.

*Конвертованість або обіг національної грошової одиниці* – це можливість для учасників зовнішньоекономічних угод легально обмінювати її на іноземні валюти.

*За ступенем конвертованості розрізняють валюти:*

- ***Вільно конвертована валюта (ВКВ)*** – валюта, яка вільно та необмежено обмінюється на інші іноземні валюти (повна зовнішня та внутрішня конвертованість). ВКВ називають резервною валютою, так як у такій валюті центральні банки інших країн накопичують та зберігають резерви коштів для міжнародних розрахунків (долар, фунт стерлінгів, швейцарські франки, йени, євро).

- ***Частково конвертована валюта*** – національна валюта країн, в яких застосовуються валютні обмеження для резидентів та за окремими видами обмінних операцій. Розрізняють такі основні сфери валютних обмежень: поточні операції платіжного балансу (торгові та неторгові угоди); обмежений продаж іноземної валюти, заборона продажу товарів за кордоном за національну валюту, регулювання строку платежів, експорту та імпорту. Основна причина валютних обмежень – нестача валюти, тиск зовнішньої заборгованості, розлад платіжних балансів.

- ***Замкнута (неконвертована) валюта*** – національна валюта, яка функціонує тільки в межах однієї країни і не обмінюється на інші іноземні валюти.

- ***Клірингові валюти*** – це розрахункові валютні одиниці, що функціонують на основі клірингових угод. Клірингові угоди укладаються для вирівнювання платіжного балансу без витрат валютних резервів: 1) при необхідності отримання пільгового кредиту від контрагента, який має активний баланс; 2) в якості заходу у відповідь на дискримінаційні дії іншої держави.

### 3. Регіональні валютно-фінансові угруповання

**Валютний блок** — це угруповання країн, залежних в економічному, валютному і фінансовому аспектах від держави, що керує ним та диктує йому єдину політику у сфері міжнародних економічних відносин та використовує їх як привілейований ринок збуту, джерело дешевої сировини, вигідну сферу вкладень капіталу.

**Валютні зони** – валютні угруповання країн, які було створено під час та після другої світової війни на основі довоєнних валютних блоків.

**Валютний демпінг** — використання державою занижених валютних курсів з метою експорту товарів за цінами, нижчими від світових.

**Валютний арбітраж** - одночасна купівля та продаж іноземної валюти на різних ринках.

Однією з основних тенденцій формування системи міжнародних економічних відносин у третьому тисячолітті є процес глобалізації. За своєю сутністю він являє собою об'єктивну закономірність. Неминучою стала і глобальна інтеграція фінансових ринків, яка передбачає посилення економічної взаємозалежності країн світу.

Глобалізація світової економіки призвела до якісної трансформації характеру та структури світового ринку валют та позикових капіталів, що раніше являв собою сукупність окремих національних ринків. Операторами цього конгломерату були найбільші банки промислово розвинених країн, котрі здійснювали валютно-конверсійні та кредитно-фінансові операції в національних валютах та за умов, що склалися на внутрішніх ринках грошей і капіталів. Відомо, що класичні іноземні кредити та позики базуються на принципі єдності місця запозичення та валюти (здебільшого це валюта кредитора).

У повоєнні роки на світовому ринку капіталів поступово почав формуватися євrorинок. В основі його виникнення лежить ідея використання валют у міжнародному масштабі.

Сьогодні на євrorинку задіяні найбільші міжнародні банки, фінансові центри та всі конвертовані валюти. На євrorинку операції здійснюються у валютах, які відрізняються від валюти країни місцезнаходження банку, що проводить операції. Поява такого ринку обумовлена лише потребами інвесторів і користувачів інвестицій, тому операції на ньому не підпадають під державне валютне та податкове регулювання країни — емітента валюти.

Євrorинок — це частина світового ринку валют та позикових капіталів, на якій операції здійснюються у євровалютах.

Євровалюта — це валюта, що розміщується в іноземних банках, розташованих за межами країни — емітента даної валюти.

Операція, в результаті якої з'являється євровалюта, є банківським депозитом. До євровалюти відносять також кошти, які банк позичає своїм клієнтам у валюті, що відрізняється від валюти країни місцезнаходження даного банку.

Наприклад, євродолар — це долар, розміщений у банку поза територією США. Префікс «євро» зовсім не означає того, що вказана валюта перебуває в Європі, що нею володіють європейці або що вона розміщена в європейському банку. Він визначає лише територіальне розміщення банку, що приймає вкладення, яке не збігається з територією, де валюта емітована, має офіційний курс та є законним платіжним засобом.

Тобто євродоларом однаково буде називатися долар, розміщений бразильцем у японському банку. Операція з євродоларом не регламентується з боку США (країни — емітента валюти). Префікс «євро» свідчить про те, що національна валюта вийшла з-під контролю національних валютних органів, зокрема центрального банку-емітента.

Громадянство або постійне місце проживання вкладника не впливають на визначення євровалюти. Вкладення може здійснюватися (що відбувається доволі часто) особою або резидентом країни — емітента вказаної валюти.

Це означає, що євродоларом завжди буде долар, розміщений американцем у банку, що розташований у Німеччині. І навпаки, долар, розміщений у США німцем, навіть в іноземному банку (наприклад, у відділенні німецького банку), не буде називатись євродоларом. Такого роду операція являє собою внутрішнє американське вкладення, що повністю підпорядковане законодавству США.

#### **4. Сутність, та види валютних систем**

*Валютна система* (currency system) — це інституційно-функціональна форма організації та регулювання валютних відносин країни, яка закріплена відповідними національними законодавчими нормами із врахуванням норм міжнародного права. Відрізняють національну, регіональну і світову валютні системи.

Історично першими виникли національні валютні системи. Національна валютна система - це сукупність інструментів, заходів та національних установ, за допомогою яких реалізується визначений порядок грошових розрахунків конкретної держави з іншими країнами.

Національна валютна система є складовою частиною грошової системи країни, але виходить за рамки національного господарства тому її особливості визначаються ступенем розвитку й станом як національної економіки, так і зовнішніх зв'язків країни. Національна валютна система тісно пов'язана зі світовою валютною системою. Проміжним елементом між національною та світовою валютною системами є регіональні валютні системи, які обслуговують діяльність регіональних інтеграційних угруповань.

Регіональна валютна система - це валютна система, яка регулює використання валют у певному економічному регіоні. Прикладом регіональної валютної системи являється Європейський валютно-економічний союз.

Світова валютна система — це інституційно-функціональна форма організації міжнародних валютних відносин, яка склалася внаслідок еволюції світового господарства і юридично закріплена міждержавними домовленостями. Правову основу світової валютної системи становлять міжнародні угоди, двох- і багатосторонні договори та акти. Світова валютна система сформувалася та була офіційно визнана в другій половині XIX століття.

По суті, світова валютна система є механізмом, який пов'язує національні валютні системи в єдине світове господарство. Тому сутність та механізм функціонування світової

валютної системи може або сприяти розширенню, або, натомість, обмежувати інтенсивність міжнародних економічних відносин. Національні банки, що обслуговують зовнішньоекономічну діяльність, забезпечують взаємодію між світовою та національними системами, яка проявляється в міждержавному валютному регулюванні й координації валютних політик провідних країн.

На основі Бреттон-Вудських угод конвертованою вважається національна валюта, яка відповідає трьом вимогам статті 8 Уставу МВФ, а саме:

- вільне застосування при розрахунках за поточними операціями платіжного балансу;
- відсутність валютних обмежень щодо використання резидентами та нерезидентами;
- вільне функціонування в якості інструменту руху капіталів між країнами.

Історично склалися такі види (режими) конвертованості:

- вільно конвертовані валюти, які без обмежень можуть обмінюватись на будь-які іноземні валюти. МВФ відніс до цієї категорії долар США, єну, фунт стерлінгів, а також німецьку марку, французький франк (з 1999 р. - євро). Вільно конвертованими валютами вважаються валюти тих країн, де немає валютних обмежень по поточним операціям платіжного балансу;

- частково конвертовані валюти країн, де зберігаються валютні обмеження;
- неконвертовані валюти країн, де для резидентів та/або нерезидентів обмін валют заборонений.

Особливою категорією конвертованої національної валюти є резервна (ключова) валюта (reserve currency; foreign exchange reserves; key currency), яка виконує функції міжнародного платіжного й резервного засобу, слугує базою визначення валютного паритету і валютного курсу для інших країн, широко використовується для здійснення валютних інтервенцій з метою регулювання курсу валют країн — учасниць світової валютної системи. У зв'язку з цим центральні банки намагаються накопичувати й зберігати ці валюти в резервах центрального банку для здійснення міжнародних розрахунків. До таких валют відносяться вільно конвертовані валюти, які мають стабільний валютний курс. В рамках Бреттон-Вудської системи статус резервної валюти був офіційно закріплений за долларом США і фунтом стерлінгів. В межах Ямайської валютної системи доллар зберіг статус резервної валюти, в цій якості використовувалась також німецька марка, яку в 1999 р. замінив євро та японська єна.

## **5. Міжнародні фінансові інституції: Міжнародний валютний фонд, міжнародний банк реконструкції та розвитку, Міжнародна асоціація розвитку. Європейський інвестиційний банк, європейський банк реконструкції та розвитку.**

Міжнародні фінансові інституції поділяються на дві групи: всесвітні та регіональні. До всесвітніх належать Міжнародний валютний фонд (МВФ), група Світового банку та Банк міжнародних розрахунків. Регіональні створюються за континентальною ознакою: Європейський банк реконструкції та розвитку; Азіатський банк розвитку; Африканський банк розвитку; Міжамериканський банк розвитку та ін.



### *Міжнародний валютний фонд*

Міжнародний валютний фонд є провідною світовою фінансовою інституцією, яка має статус спеціалізованої установи ООН. Він був заснований на міжнародній конференції в Бреттон-Вудсі в 1944 р., а фінансові операції почав здійснювати з 1947 р. Основними цілями діяльності МВФ є сприяння розвитку міжнародної торгівлі й співробітництва у сфері валютного регулювання та надання кредитів у іноземній валюті для вирівнювання платіжних балансів країн — членів Фонду.

Капітал МВФ утворений за рахунок внесків країн — членів фонду. Станом на 1 січня 2001 р. членами МВФ була 181 країна, у тому числі з вересня 1992 р. — Україна. Розмір внеску кожної країни залежить від двох чинників: загального обсягу емітованих SDR та частки (позиції) даної країни у Фонді. Частка кожної країни залежить від рівня її економічного розвитку та її місця у світовій торгівлі. Після 11-го перегляду квот станом на 30 червня 1999 р. загальний обсяг квот становив 209,6 млрд SDR. Частка України дорівнює 0,65%, а її квота — 1372 млн SDR. Порівняно з початковим періодом членства України в МВФ її квота зросла (спочатку становила 997,3 млн SDR), а частка знизилась з 0,686 до 0,65%. Чверть внеску проводиться у вільноконвертованій валюті або в SDR, решта — в національній.

Кількість голосів кожної країни у Фонді визначається у такий спосіб: 250 голосів незалежно від розмірів квоти плюс один голос на кожні 100 тис. SDR квоти. При цьому Статут МВФ передбачає періодичний (не менше одного разу на п'ять років) загальний перегляд квот. Це пов'язано з тим, що змінюється як рівень розвитку окремих країн, так і їх місце у світовій торгівлі.

За необхідності, крім власного капіталу, МВФ може використовувати позичкові кошти. За статутом він може отримувати кошти в будь-якій валюті як від офіційних органів, так і на приватному ринку позичкових капіталів. Досі позики отримувались від казначейств та центральних банків країн — членів Фонду, а також від Швейцарії та Банку міжнародних розрахунків. З приватного ринку кошти не залучались.

Міжнародний валютний фонд є координуючою всесвітньою фінансовою інституцією. Його діяльність сприяє стабільності національних та світової валютних систем і забезпеченню на цій основі сталого економічного розвитку та надійності міжнародних економічних відносин.

Діяльність МВФ охоплює три основні напрями: кредитування з метою надання фінансової допомоги окремим країнам, у яких утворилось від'ємне сальдо платіжного балансу, регулювання міжнародних валютних відносин, постійний нагляд за світовою економікою. При цьому фінансові операції, які є основним напрямом діяльності, МВФ здійснює тільки з офіційними органами країн — членів Фонду.

Кредитування здійснюється з різними цілями у різних формах та на різних умовах. Воно включає кредитування для потреб вирівнювання платіжного балансу, компенсаційне фінансування та допомогу найбільш вразливим країнам.

Основну роль у фінансовій діяльності МВФ відіграють кредити на вирівнювання платіжного балансу. Використання окремих механізмів фінансування обумовлюється характером проблем з платіжним балансом. Виділення кредитів залежить від трьох основних чинників: потреби в ресурсах для вирівнювання платіжного балансу, квоти країни та виконання вимог Фонду. Механізм кредитування полягає в тому, що МВФ продає необхідну країні валюту за її національну валюту. Кошти надходять до центрального банку країни-позичальника і використовуються на формування валютних резервів.

Загалом система кредитування, що використовується МВФ, включає чотири форми: безпосереднє, поетапне, пільгове та спеціальне фінансування.

Безпосереднє фінансування прямо пов'язане із квотою кожної країни і здійснюється в межах її резервної і кредитної часток. Резервна частка становить (з певними корективами) 25% квоти даної країни, тобто ту частину, що внесена в іноземній валюті.

У межах цієї частки кредити — резервні транші, видаються на першу вимогу країни без сплати процентів і комісійних. Кредитна частка становить повну величину квоти даної країни. Ця сума ділиться на чотири рівні частини, які становлять окремі кредитні транші. Надання кредитів обумовлюється виконанням країною певних політичних та економічних вимог з метою ліквідації негативного сальдо платіжного балансу.

Система поетапного фінансування використовується при більш суттєвих і триваліших проблемах з платіжним балансом у країни-позичальника і є наступним етапом її взаємовідносин з МВФ після безпосереднього фінансування. Поетапне фінансування здійснюється в межах граничних кредитних часток тієї чи іншої країни і включає механізми резервних кредитів (*stand-by*) та розширеного фінансування. Кредити «*stand-by*» були започатковані в 1952 р. і обумовлюються проблемами з платіжним балансом, що мають тимчасовий або циклічний характер. Вони видаються траншами на термін від 1,5 до 3 років під реалізацію програм макроекономічної стабілізації. Це основний механізм кредитування, що використовується в МВФ. Механізм розширеного фінансування, що почав діяти з 1974 р., пов'язаний із серйозними порушеннями рівноваги платіжного балансу, викликаними економічною кризою. Вони видаються, як правило, на термін до трьох років (в окремих випадках до чотирьох років) і супроводжуються більш жорсткими вимогами і контролем з боку МВФ до позичальника.

Механізми пільгового фінансування пов'язані з наданням на пільгових умовах кредитів країнам, що розвиваються, та найбіднішим країнам за умов хронічної кризи платіжного балансу. Вони включають фонд структурної перебудови та розширений фонд структурної перебудови. Позики з цих фондів надаються на дуже вигідних умовах — під 0,5% річних на термін до 10 років.

Система спеціального фінансування використовується в особливих умовах і включає компенсаційне фінансування і фінансування у разі непередбачуваних обставин, фінансування буферних (резервних) запасів, фінансування зі скорочення і обслуговування зовнішнього боргу та фінансування системних трансформацій.

Механізм компенсаційного та непередбаченого кредитування повинен вирівнювати відхилення в платіжному балансі, що виникають із незалежних від даної країни причин. Сюди належать кредити на компенсацію втрат від скорочення виручки від експорту внаслідок падіння

цін на світовому ринку та від збільшення вартості імпорту, від непередбачених втрат, пов'язаних зі стихійними лихами, промисловими спадами, введенням протекціоністських обмежень у країнах-імпортерах, поява товарів-замінників тощо. Фонд кредитування буферних запасів використовується для надання допомоги країнам, які беруть участь у створенні відповідних резервів, якщо це погіршує стан їх платіжного балансу. Фонд фінансової підтримки операції щодо скорочення і обслуговування зовнішнього боргу використовується для врегулювання боргової кризи у країн, що розвиваються.

Новим механізмом у системі спеціального фінансування є фонд підтримки структурних перетворень, створений для країн, що здійснюють перехід від планової до ринкової економіки. Надання системних трансформаційних позик обумовлюється різким падінням надходжень від експорту та значним і стійким збільшенням вартості імпорту у зв'язку з переходом до світових цін, насамперед, на енергоносії.

Другим основним напрямом діяльності МВФ є регулювання валютних взаємовідносин. У сучасних умовах, коли курси валют є плаваючими, а не фіксованими, роль Фонду полягає у узгодженні валютної політики країн — членів Фонду. Насамперед кожна країна повинна, відповідно до статуту МВФ, співробітничати з Фондом та з іншими країнами для забезпечення і підтримання стабільних валютних курсів. Її економічна та фінансова політика має спрямовуватись на забезпечення економічного зростання при розумній стабільності цін. Неприпустимими є валютні маніпулювання з метою отримання певних переваг у міжнародній торгівлі. При цьому МВФ установлює певні валютні обмеження. Так, країни — члени Фонду не можуть без його згоди вводити обмеження за платежами і переказами з поточних міжнародних операцій, використовувати дискримінаційні валютні засоби, застосовувати систему кількох видів валютних курсів.

Будучи провідною міжнародною фінансовою інституцією, МВФ здійснює постійний нагляд і спостереження за світовою економікою. Він готує значний масив інформації як в цілому по світовій економіці, так і стосовно окремих країн. Щомісячний збірник фінансової статистики, що видається МВФ, охоплює дані про динаміку економічного зростання і цін, грошовий обіг, експорт та імпорт, стан платіжного балансу, величину офіційного золотого запасу, рівень валютних резервів, розміри зарубіжних інвестицій, динаміку валютних курсів та ін. Країни — члени Фонду зобов'язані без перешкод надавати всю необхідну інформацію.

Нагляд за макроекономічною та валютною політикою країн здійснюється насамперед з допомогою консультування. МВФ детально аналізує податкову, грошово-кредитну і валютну політику та стан платіжних балансів країн. На основі аналізу готується доповідь, у якій формулюються певні рекомендації країні щодо вироблення та коригування економічної, фінансової та валютної політики. Важливою формою нагляду є також публікація та всебічне обговорення доповіді «Світовий економічний огляд». На підставі аналізу наявної інформації розробляються середньострокові економічні прогнози, які дають можливість координувати макроекономічні політики країн — членів Фонду.

*Група Світового банку*

Група Світового банку, є другою за значенням інституцією у системі міжнародних фінансів. Вона включає до свого складу чотири міжнародні фінансові інституції: *Міжнародний банк реконструкції та розвитку (МБРР)*; *Міжнародну асоціацію розвитку (МАР)*; *Міжнародну фінансову корпорацію (МФК)* та *Багатостороннє агентство гарантування інвестицій (БАГІ) і спеціалізовану структуру — Міжнародний центр з урегулювання інвестиційних конфліктів (МЦУІК)*.

Серцевиною групи є **МБРР**, який був заснований разом з МВФ у 1945 р. і почав функціонувати в 1946 р. Учасниками банку можуть бути лише країни — члени МВФ. Основною метою діяльності банку є сприяння розвитку економіки країн — членів МБРР шляхом надання довгострокових кредитів та гарантування приватних інвестицій. Спочатку ця діяльність була спрямована на країни, що зазнали втрат унаслідок Другої світової війни. Нині головним напрямом діяльності є країни, що розвиваються, та країни з перехідною економікою.

Джерелами ресурсів банку є: статутний капітал; залучення коштів шляхом випуску облігаційних позик; резервний фонд.

Статутний капітал сформовано за рахунок внесків країн-членів. Внески здійснюються шляхом підписки на акції в межах установлених квот. Квоти кожної країни визначаються відповідно до її економічного потенціалу, виходячи з її квоти в МВФ. Резервний фонд утворюється за рахунок банку.

Напрями діяльності МБРР визначаються його завданнями саме як банку реконструкції та розвитку. Кредитування здійснюється у двох формах — системні позики та інвестиційні кредити.

Системні позики надаються урядам окремих країн під програми макроекономічної стабілізації та інституційні зміни. Кошти не мають цільового призначення, вони надходять до бюджету і можуть використовуватись урядом на власний розсуд, у тому числі і на фінансування дефіциту бюджету. Отримання позик обумовлюється виконанням певних вимог. При їх невиконанні надання кредитів може бути призупинено.

Інвестиційні кредити видаються під конкретні інвестиційні проекти. Основними напрямками інвестиційного кредитування є галузі інфраструктури (енергетика, транспорт, зв'язок), а також сільське господарство, охорона здоров'я та освіта. Кредити видаються на термін до 20 років під гарантії урядів. МБРР може бути також гарантом за аналогічними довгостроковими кредитами комерційних банків. Для виділення кредитів МБРР вимагає від країни, що позичає кошти, інформацію про її фінансовий стан та про об'єкти кредитування. Кредити надаються на основі пайової участі банку у фінансуванні певних об'єктів — до 30% їх вартості.

**МАР** (заснована в 1960 р.) надає безпроцентні кредити найбільш бідним країнам світу на термін до 50 років. Кошти МАР формуються за рахунок внесків економічно розвинених країн, тобто це інституція фактично прямого перерозподілу ресурсів на рівні світової економіки. Кредити спрямовуються на реалізацію проектів розвитку і програм перебудови економіки.

**МФК** надає кредити високорентабельним підприємствам країн, що розвиваються, причому, на відміну від МБРР, без гарантій урядів відповідних країн. Позики надаються на ринкових умовах, але більш пільгових, ніж, наприклад, комерційними банками. Кредитування здійснюється на засадах спільного фінансування — частка кредитів МФК не може перевищувати 20% вартості проекту. Крім того, МФК може здійснювати прямі інвестиції шляхом придбання пакету акцій, але не більше 35%. Однак вона ніколи не стає володарем найбільшого пакету акцій та не бере участі в управлінні акціонерним товариством. Ресурси МФК формуються за рахунок запозичень на міжнародних фінансових ринках (до 80%) та від МБРР.

**БАГІ** було засновано в 1988 р. з метою сприяння країнам, що розвиваються, у залученні іноземних інвестицій на основі страхування інвесторів від таких специфічних ризиків, як війни і заворушення, націоналізація, зриви контрактів тощо. Тим самим воно сприяє діяльності як інституцій Світового банку, так і приватних інвесторів.

**МЦУІК**, що був заснований у 1966 р., виконує функції з урегулювання спорів між урядами окремих країн та їх інвесторами. Сама наявність такої структури створює сприятливу основу для взаємодії групи Світового банку з його позичальниками.

Банк міжнародних розрахунків є першою в історії міжнародною фінансовою інституцією. Він був створений у 1930 р. Основне завдання банку полягає у налагодженні співробітництва між центральними банками провідних країн світу та здійсненям розрахунків між ними. Він виконує депозитно-кредитні функції, здійснює валютні операції та операції на фондовому ринку.

Загалом всесвітні міжнародні фінансові інституції відіграють, як видно з їх функцій, важливу роль у світовій економіці, забезпечуючи концентрацію і перерозподіл фінансових ресурсів. Тим самим вони сприяють надійному функціонуванню національних фінансових систем. Крім того, їх кредити є важливим джерелом фінансування країн, що розвиваються, та з перехідною економікою.

*У Європі в межах ЄС функціонують Європейський центральний банк, Європейський інвестиційний банк і Європейський банк реконструкції та розвитку (ЄБРР).*

**Європейський центральний банк** створений у зв'язку із впровадженням у 1999 р. єдиної європейської валюти — євро. Його завдання і функції загалом ідентичні функціям центральних банків. Насамперед, він є емісійним центром євро. Банк сформовано на базі Європейського банку валютного співробітництва, який був створений у 1973 р. у межах європейської валютної системи і виконував функції, аналогічні МВФ — надавав кредити країнам — членам ЄС на покриття дефіциту платіжного балансу.

Завданням **Європейського інвестиційного банку**, який був створений у 1958 р., є фінансування проектів, що мають регіональне, галузеве та загальноєвропейське значення. Кредити надаються терміном від 20 до 25 років. Пріоритетними є такі галузі інфраструктури, як

енергетика, транспорт, телекомунікації, а також проекти, що пов'язані з охороною навколишнього природного середовища. Кредити банку видаються на ринкових умовах. Пільги встановлюються лише тоді, коли передбачається їх відшкодування — боніфікація за рахунок бюджету ЄС.

**ЄБРР**, який був створений у 1990 р. і відкритий у 1991 р., здійснює діяльність у країнах Східної і Центральної Європи, які проводять ринкові реформи. Засновниками банку є країни Європи та провідні країни світу. Україна є членом ЄБРР з 1992 р. Не менше 60% кредитів ЄБРР має спрямовуватись у приватний сектор економіки і не більше 40% — у державну інфраструктуру.

Кредитно-інвестиційна діяльність ЄБРР здійснюється у формах надання кредитів на розвиток виробництва, у тому числі спільне з іншими кредиторами та інвесторами фінансування, та на основі інвестицій в акціонерний капітал діючих акціонерних товариств. Крім того, банк сприяє доступу підприємств приватного і державного секторів на внутрішній і міжнародний ринок капіталів шляхом надання гарантій та фінансових консультацій.

Кредитні ресурси ЄБРР поділяються на звичайні і кошти спеціальних фондів. За рахунок звичайних ресурсів надаються кредити під ефективні і надійні проекти розвитку. Спеціальні фонди призначені для пільгового кредитування низькорентабельних галузей соціальної інфраструктури та для надання технічної допомоги.